

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
TƏHSİL NAZİRLİYİ

**DOKTORANTLARIN VƏ
GƏNC TƏDQİQATÇILARIN
XXIV RESPUBLİKA ELMİ KONFRANSININ
MATERIALLARI**

MATERIALS
**OF THE XXIV REPUBLICAN SCIENTIFIC
CONFERENCE FOR THE DOCTORATES
AND YOUNG RESEARCHERS**

МАТЕРИАЛЫ
**XXIV РЕСПУБЛИКАНСКОЙ НАУЧНОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ ДОКТОРАНТОВ
И МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

BAKİ-2021

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
TƏHSİL NAZİRLİYİ**

**DOKTORANTLARIN
VƏ GƏNC TƏDQİQATÇILARIN
XXIV
RESPUBLİKA ELMİ KONFRANSININ
MATERİALLARI**

*Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri
Nizami Gəncəvinin
880 illik yubileyinə həsr olunur*

**Azərbaycan Texniki Universiteti
23-24 noyabr 2021-ci il**

Bakı – 2021

MÜNDƏRİCAT

RİYAZİYYAT VƏ FİZİKA BÖLMƏSİ	13
ABAYEVA NİGAR BƏHRAM QIZI Bir sinif ikilik 4 D– qeyri-xətti modulyar dinamik sistemlərin ortoqonal giriş ardıcılıqlarının qurulması metodikası	13
ƏLİYEV NAİLƏ MALİK QIZI CrGa ₂ S ₄ kristallarının quruluş xüsusiyyətləri.....	15
QURBANOVA NƏRMINƏ ELŞƏN QIZI Holomorf Norden–Walker çoxobrazlıları	17
MƏHƏRRƏMLİ ŞƏHLA İLHAM QIZI Parabolik tənlik üçün çoxölçülü oblastda sərbəst həddin tapılması haqqında idarəetmə tipli tərs məsələ.....	18
KİMYA-BİOLOGİYA VƏ AQRAR ELMLƏR BÖLMƏSİ	21
ƏLİZADƏ LEYLA GÜLALİ QIZI Təbii bitumun asetonun iştirakı ilə fraksiyalara ayrılması prosesinin tədqiqi.....	21
ГАСАНОВА ТАМАРА ШАМХАЛ ГЫЗЫ Получение фосфорного минерального удобрения разложением фторapatита серной кислотой с применением гидрофосфата аммония	23
ŞİRİNOVA ŞƏMS RƏCƏB QIZI 2-Propenil-5-Metilfenolun 1,3-Dimetil-1,3-Dialkil(aril)disiloksanlarla katalitik hidrosililləşmə reaksiyasının tədqiqi	25
YUSİFLİ FƏRİDƏ XALƏDDİN QIZI Alkil və tsikloalkil əvəzli metilendioksolanların etanditiolla reaksiyasının tədqiqi və alınan maddələrin xassələrinin öyrənilməsi.....	27
YUSİFZADƏ RUZANƏ RASİM QIZI C ₄ fraksiyasından 1.3– butadienin xemosorbsiya üsulu ilə ayrılması texnologiyasının işlənməsi....	29
TİBB BÖLMƏSİ	32
HƏSƏNOVA NAİLƏ ARİF QIZI Sümük sınıqlarının sağalma dövründə bioloji tənzimləyicilərin rolu.....	32
NƏZƏROVA GÜNAY ELŞƏN QIZI Oliqospermialı və azospermialı şəxslərin qan serumunda follikul stimuləedici, lüteinləşdirici və prolaktin hormonlarının miqdarının təyini	34
KOSAYEVA GÜNAY ARİF QIZI Pilonidal sinusun cərrahi müalicəsində doksisisiklinin əhəmiyyəti.....	37
PİRİYEV SEVİNC ELMAN QIZI Akademik M. Mirqasımov adına Respublika Klinik Xəstəxanası nekrozlaşan fassitli xəstələrin cərrahi müalicəsinin müalicəsinin nəticələri	39

МАХАРРАМОВА НИГАР ФАХРАДДИН КЫЗЫ

Динамика изменений содержания тромбоцитов в крови экспериментальных животных на фоне применения нового комплексного соединения на основе палладия и мексидола 41

SƏFƏROVA AFAQ FƏXRƏDDİN QIZI

Yenidoğulmuşlarda mərkəzi sinir sistemin zədələnməsi zamanı neyrospesifik zülalların kliniki əhəmiyyəti 43

ƏMİRƏLİYEV KƏNAN NƏMİQ OĞLU

Üz-çənə nahiyyəsinin qazanılmış qüsurlarının yeni bərpaedici üsulları..... 45

MAHMUDOV VASİF SEYMUR OĞLU

İmplantüstü çıxan protezlərin istifadəsi zamanı implantda yaranan streslər..... 47

USUBOVA NƏRMİNƏ RÜSTƏM QIZI

Dişin üçölçülü həndəsi modelində gərginliklərin paylanmasının qiymətləndirilməsi üçün sonuncu elementlər analizinin istifadəsi 50

AĞASIYEV AYLİN YAQUB QIZI

Hərbi lisey kursantlarının kardiorespirator sisteminin dinamik tədqiqatına əsasən fiziki inkişafının gigiyenik qiymətləndirilməsi 52

İNFORMATİKA VƏ AVTOMATİKA BÖLMƏSİ..... 55

ALDOSTOVA GÜNEL RƏHİMAĞA QIZI

Müasir təhsil sistemində qeyri-səlis məntiqin tətbiqi 55

ALLAHVERDİYEV NURANƏ MƏHYƏDDİN QIZI

İnşaat qumu haqqında toplanmış materialların təhlili..... 57

ƏLİYEV KÖNÜL RİZVAN QIZI

Qeyri-səlis neyron şəbəkəsinin öyrənilməsinin ən kiçik kvadratlar metodu ilə tədqiqi 60

ƏSƏDOVA MƏRYƏM YAHUZƏR QIZI

Ağıllı şəhər konsepsiyası: ağıllı texnologiyaların müasir şəhərlərə tətbiqi..... 62

ƏZİZOV RAQİF ZƏFƏR OĞLU

MATLAB sistemində qısaqapalı rotorlu üçfazlı asinxron mühərrikin tədqiqi..... 64

İMAMQULUYEV RAHİB AYDIN OĞLU

İşıqlandırma məsələsinin həllində rənglərin işıq əks etdirmə faktorunun qeyri-səlis məntiq modeli..... 69

ZEYNALLI ELDAR ƏLİSADİQ OĞLU

Neftin qiymətinin dayaq vektor reqressiyası və təsadüfi meşə reqressiyası üsulları ilə proqnozlaşdırılması 71

İQTİSADİYYAT VƏ LOGİSTİKA BÖLMƏSİ 75

ABDULLAYEVA AYNUR NATİQ QIZI

“Covid – 19” pandemiyasının iqtisadi təsirləri..... 75

AĞALAROVA NƏRGİZ AKİF QIZI

Milli iqtisadiyyatın inkişaf istiqamətlərində regionların müasir problemləri və inkişaf perspektivləri 77

ALLAHVERDİYEV SAMİR YƏHYA OĞLU

İnnovativ sahibkarlıq infrastrukturunun formalaşdırılmasının təşkilati mexanizmi..... 79

ALI AHMED SULIMAN ELMAHDI

The theoretical background about impact of strategic planning on the effectiveness of crisis management..... 87

АБДУЛАЗИЗОВ РЗА САЛЕХ ОГЛЫ

Охрана труда накануне IV Промышленной Революции: вызовы и перспективы 91

BAĞIROV CƏLİL ARIF OĞLU

Azərbaycanda kurort-rekreasiya turizmi üzrə sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılması istiqamətləri 93

BAYRAMOV RÖVŞƏN DADAŞ OĞLU

Azərbaycanda kimya və neftkimya müəssisələrinin iqtisadi təhlükəsizliyinin müasir prioritetləri.. 95

DADAŞOV ƏBDÜLRƏHİM ƏBDÜLRƏHMAN OĞLU

İxracatçı fermer təsərrüfatlarının maliyyələşməsi mexanizmində dövlət dəstəyinin rolu 97

ƏLİYEV ABUHƏYAT MÜŞRƏVAN QIZI

İnflyasiya tənzimlənməsinin institusional aspektləri 100

МЕХТИЕВ УМИД САМЕНДАР ОГЛЫ

Инфраструктурные инвестиции как фактор экономического роста 102

MEHDİYEV ELMİR SÜLEYMAN OĞLU

Azərbaycanda sənaye sektorunun ümumi daxili məhsula təsirinin qiymətləndirilməsi 105

HÜSEYNOV NİHAD RAMİZ OĞLU

Postpandemiya dövründə turizm müəssisələrinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi yolları 107

KƏRİMLİ AKİF SABİR OĞLU

Azərbaycanda kimya və neftkimya müəssisələrinin istehsal strukturunun diversifikasiyalaşdırılması yolları 109

MƏMMƏDOV SAQİB YAŞAR OĞLU

Azərbaycanın nəqliyyat–logistika sisteminin inkişafında dəniz limanlarının rolu..... 111

MUSAYEV CEYHUN İSKƏNDƏR OĞLU

İşğaldan azad olmuş ərazilərdə aqroturizmin inkişaf imkanları 113

MUSAYEVA SEVDA FƏRƏC QIZI

Yeni çağırışlar şəraitində klaster institutunun inkişaf etdirilməsi istiqamətləri 115

NAMAZOVA AYNUR MƏHƏMMƏD QIZI

İnvestisiya layihələrinin işlənməsi və gerçəkləşməsində logistik texnologiyaların xüsusiyyətləri .. 117

RƏHİMLİ HƏSƏN HÜSEYN OĞLU

Üçüncü nəsil universitetlərdə elmi tədqiqatların əsas xüsusiyyətləri və universitet–biznes əlaqələrində tədqiqatların rolu 119

RƏHİMOVA MƏLAHƏT FİRQƏT QIZI

Aqrar sahənin innovativ inkişafına dövlət dəstəyinin zəruriliyi..... 121

САМИГУЛИНА НАИЛЯ АНВЕР ГЫЗЫ

Переходные изменения в образовательной системе во время пандемии, и участие Азербайджана в этом процессе 123

ƏLİYEV AYSEL SACƏDDİN QIZI

Azərbaycanda innovativ tutumlu iqtisadiyyatın formalaşması və inkişafı problemləri 125

NƏBİZADƏ KAMRAN RAUF OĞLU

Azərbaycan və Baltıqyanı ölkələr arasında iqtisadi əlaqələr..... 128

PAŞAYEV ELVİN TEYMUR OĞLU	
Dayanıqlı dövlət borcunu təmin edən amillər	130
HÜQUQ BÖLMƏSİ.....	134
ƏLƏKBƏROVA LEYLA YAQUB QIZI	
İşçi hərbi və ya alternativ xidmətə çağırıldıqda əmək müqaviləsinə xitam verilməsi.....	134
HÜSEYNOV MUSTAFAKAMAL SAHİB OĞLU	
Hakimiyyətlərin bölünməsi konsepsiyasının əsas meylləri	136
XUMAR İLQAR QIZI	
Azərbaycan Respublikasında məcburi dövlət sosial sığortasının inkişaf perspektivləri	139
MEHDİYEV CEYHUN AĞASƏMƏD OĞLU	
Azərbaycan Respublikasında əmək qanunvericiliyinin inkişaf perspektivləri.....	142
SƏMƏDOVA GÜNEL YUSİF QIZI	
İşəgötürənin əsas hüquq və vəzifələri	143
SƏMƏDOVA ŞƏFA BABAŞAH QIZI	
İşçilərin sayı və ya ştatları ixtisar edildikdə əmək müqaviləsinə xitam verilməsi	145
VƏLİYEV ATA TEYYUB OĞLU	
Sosial təminat hüququ sistemində sosial xidmətin həyata keçirilməsində dövlətin rolu.....	147
ƏLİZADƏ HÜSEYN OKTAY OĞLU	
İnformasiya hüquq pozuntularının qarşısının alınması və informasiya təhlükəsizliyinin təminatı: texniki, təşkilati və hüquqi problemlərin həlli yolları.....	150
ASLANOV VÜSAL YUSİF OĞLU	
Beynəlxalq nəqliyyat hüququnun spesifik prinsipləri və daşımaların hüquqi tənzimlənməsi	153
TARİX BÖLMƏSİ.....	156
ABBASOVA NİGAR MÜTƏLLİM QIZI	
Ermənistan – Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə son qoyulması Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin xarici siyasətinin uğurlu nəticəsidir.....	156
ADİLOVA NİGAR FARİZ QIZI	
Siyasi kommunikasiya və siyasi sosiallaşmanın siyasi mədəniyyətə təsiri.....	158
ALLAHVERDİYEV SÜRƏYYA ƏLİ QIZI	
Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin əsərlərində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə Osmanlı İmperiyası arasındakı qardaşlığın təsviri	160
CƏLALZADƏ BƏNÖVŞƏ MEHDİ QIZI	
Rusiya ilə Azərbaycan arasında sosial-iqtisadi münasibətlərin inkişafında Heydər Əliyev fondunun rolu (2007–2011-ci illər).....	162
ƏKBƏROVA ARZU İQBAL QIZI	
Türkiyənin İraq siyasəti (2003– 2010).....	165
ƏZİZOV RÜBABƏ YASİN QIZI	
Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin gedişində xüsusi idarə komitəsinin riyakarlığı.....	167
HACIYEV MƏHBUBƏ CAMAL QIZI	
XIX əsrin sonu–XX əsrin əvvəllərində Şimali Azərbaycanda yeni neft ehtiyatlarının müəyyən edilməsi sahəsində Rusiya imperator texniki cəmiyyətinin fəaliyyəti.....	169

HƏCƏMOVA ZEYNƏB ƏHMƏD QIZI

İdarəetmədə sosial qavrayışın ünsiyyətlə əlaqəsinin sosial–psixoloji təhlili 171

HƏSƏNOVA SƏİDƏ NAMİQ QIZI

XVIII əsrin əvvəllərində Azərbaycan Səfəvi Dövlətinin iqtisadi vəziyyəti (sovet tarixşünaslığı əsasında) 174

HÜSEYNOVA GÜNEL ƏNVƏR QIZI

Lənkəran şəhərinin sosial – iqtisadi və mədəni həyatı (2003–2020–ci illər)..... 176

İSMAYILOVA AFAQ SULİDDİN QIZI

Cənubi Qafqazda sülh və sabitlik perspektivləri: retrospektiv baxış..... 178

KƏRİMOVA SAMİRƏ ƏKBƏR QIZI

Boğazlarla bağlı SSRİ–Türkiyə münasibətlərinin kəskinləşməsi (1946–cı il)..... 180

КЛИМОВ СЕРГЕЙ ЛЕОНИДОВИЧ

Из истории становления Азербайджано–Российских связей (X–XVII вв.) Из истории становления Азербайджано–Российских связей (X–XVII вв.)..... 183

QARAYEVA SƏADƏT QAFQAZ QIZI

Azərbaycan ədəbiyyatında Xurşidbanu Natəvan izi 186

QULİYEV VÜSAL HÜSNÜ OĞLU

Dövlət hakimiyyəti və özəl sektorun qarşılıqlı fəaliyyətinin bəzi xüsusiyyətləri 188

QURBANZADƏ BİLLURƏ SİYAVUŞ QIZI

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tarixi. M.Ə.Rəsulzadənin “Əsrimizin Siyavuşu” əsəri əsasında 190

ГАДЖИЕВА ХОКУМА ТАХИР КЫЗЫ

Традиции мультикультурализма и толерантности в произведениях Низами Гянджеви 192

NƏSİROVA NƏRGİZ MƏHƏMMƏD QIZI

Regional idarəetmədə sosioloji məlumatların rolu–Almaniya nümunəsi 195

RZAYEVA GÜLNAR ŞƏMŞƏDDİN QIZI

Azərbaycanda ekoloji təmiz kənd təsərrüfatının yaranması və inkişafı..... 197

SALİHA GİZEM ÖNDER ALI QIZI

Yeni müstəqil Türk Respublikalarının anklav-eksklav torpaqları..... 200

SƏMƏDOV FƏRMAN FAMIL OĞLU

Azərikimya İstehsalat Birliyinin Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin tabeçiliyinə verilməsi tarixindən..... 202

YUSİF MİKAYİL ELÇİN OĞLU

Qlobal dəyişikliklər şəraitində siyasi partiyalar və liderlik..... 205

PEDAQOQİKA VƏ PSİXOLOGİYA BÖLMƏSİ..... 209

ABUŞOV AYAZ ÜMÜDVAR OĞLU

Azərbaycanda distant təhsil təcrübəsi 209

BƏDƏLOVA NARGİLƏ SÜCƏDDİN QIZI

Azərbaycanda valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlarla sosial işin təşkili və xüsusiyyətləri..... 212

CƏBİYEVA AYNURƏ CƏBİ QIZI

Fransız dilinin kommunikativ yönümlü tədrisində təlim texnologiyaları modelinin integrasiyası. 214

ЭСТРОВА САБИНА ТОФИК КЫЗЫ

Теоретические вопросы повышения профессиональной компетентности инструкторов-диспетчеров увд (управления воздушным движением) при применении ими компьютерных технологий, как современных средств обучения в процессе стажировки..... 216

ƏHMƏDOVA GÜLNAZ XANLAR QIZI

İbtidai siniflərdə müasir təlim texnologiyalarından yaradıcı istifadə 218

ƏLİYEVƏ LEYLA XUDADAT QIZI

Marketing fəaliyyəti ali məktəbin strateji inkişaf perspektivi kimi..... 221

ƏZİZOVA AYNUR MÜSBƏT QIZI

Müasir Azərbaycanın dövrü mətbuatında qalibiyyət və vətənpərvərlik motivləri..... 224

FƏHRADLI SATİBƏ ƏFƏNDİ QIZI

Peşakar "Mən Obraz"ının strukturunda qadın və kişi müəllimlərinin peşə keyfiyyətlərindəki fərqliliklərin tədqiqi 227

ГАДЖИЗАДЕ ФАТИМА ЭЛЬШАН КЫЗЫ

Подходы к обучению американской культуре в социокультурном компоненте американского варианта английского языка 230

HACIZADƏ GÜNAY TALIB QIZI

Zəhin xəritəsindən xarici dilin tədrisi prosesinin səmərəsini artıran bir vasitə kimi istifadə..... 232

HƏSƏNOVA ŞƏHLA TELMAN QIZI

Kiçikyaşlı məktəblilərdə refleksiv bacarıqların formalaşmasının xüsusiyyətləri..... 235

HÜSEYNLI SƏRİYYƏ SƏFƏR QIZI

İbtidai siniflərdə müxtəlif fənlərin təlimi prosesində incəsənət nümunələrindən istifadənin yolları 236

İMANLI AYŞƏN CƏNGAVƏR QIZI

"Kaspi" qəzeti Həsən bəy Zərdəbinin maarifçi-pedaqoji fəaliyyətinin yeni mərhələsi kimi..... 239

QAFARLI ZÜMRÜD MAHİR QIZI

İngilis dili dərslərində sabit söz birləşmələrinin tədrisi ilə bağlı bəzi məsələlər..... 242

QULİYEVƏ SƏBİNƏ MÜRSƏL QIZI

Ailə-məktəb əlaqələrinin səmərəliliyinin öyrənilməsi metodları 244

MƏMMƏDOVA ELNARƏ NƏCƏF QIZI

Nizami Gəncəvi və tərbiyə məsələləri professor Mərdan Muradxanovun tədqiqatlarında..... 247

MƏMMƏDOVA LALƏ MƏMMƏD QIZI

Layihə metodundan istifadə tələbələrə motivasiyanın formalaşdırılması üsulu kimi 250

PAŞAYEVƏ TƏRANƏ ŞƏMİSTAN QIZI

Səfərəli bəy Vəlibəyovun yaşadığı dövrdə Azərbaycanda ictimai-siyasi və pedaqoji mühit 253

PİRİYEVƏ TƏRANƏ ZAKİR QIZI

Şəbəkə sosial təşkilat şərtlərində gənclərin peşə yönümünün təşkilati və idarə modelləri..... 255

РИЗАЕВА ГЮЛЬНАРА САДЫГ КЫЗЫ

Характеристики социально-психологической адаптации детей дошкольного возраста 257

SEVXANOVA AİDƏ RASİM QIZI

Onlayn təhsil texnologiyaları..... 259

TAĞIYEV ELÇİN NAĞI OĞLU

Kompüter riyaziyyatının tədrisində Scilab riyazi program paketinin tətbiqi 261

VERDİYEVA ÜLVİYYƏ MƏHƏMMƏDƏLİ QIZI

Həyat bilgisi dərslərində şagirdlərin yaradıcı qabiliyyətlərinin aşkara çıxarılmasında kompetensiyalara əsaslanan təlimin məzmunu..... 265

AZƏRBAYCAN FİLOLOGİYASI BÖLMƏSİ 268

ABDULLABƏYOVA PƏRVİN YAQUB QIZI

Azərbaycan bədii dilində rənglərin üslub imkanları..... 268

BABAZADƏ AYNƏ ÇİNGİZ QIZI

Bədii əsərlərdə tarixi gerçəklik probleminə yazıçı və tarixçi yanaşması..... 272

ƏSƏDOVA RUQİYYƏ MİRZAĞA QIZI

Türk dillərində (əsasən Azərbaycan dilində) feil tərzlərinin tədqiqinə dair fikirlər 274

İSAYEVA FƏXRİYYƏ NAIL QIZI

“İnsan Dənizi”ndə tənhaləşən qəhrəman..... 276

İSAYEVA NƏRMİNƏ ŞUA QIZI

Dillərin müqayisəli öyrənilməsinin xüsusiyyətləri 278

İSMAYİLOVA LAMİYƏ MƏHƏRRƏM QIZI

Tofiq Mahmudun peyzaj lirikası..... 281

МAMEДОВА СЕВИНДЖ ФАИК КЫЗЫ

Семантико-функциональные особенности предикативной единицы в структуре текста..... 283

МAMEДОВА ПЕРВАНА ГАБИБ КЫЗЫ

Роль Низами в истории художественной мысли и его влияние на всю восточную поэзию.. 288

RAHTARI MAHİRƏ FAMIL QIZI

Azərbaycan və rus dillərinin spesifik sinharmonik fonetik struktur növləri..... 292

RÜSTƏMOVA LALƏ ƏLƏSGƏR QIZI

Sabir Əhmədlinin “Axirət Sevdası” romanı və daxili monoloq 294

XARİCİ ÖLKƏLƏR FİLOLOGİYASI BÖLMƏSİ 296

AĞARZAYEVA QIZILGÜL RƏYİS QIZI

Mətnə prosodik ifadə vasitələrinin rolu 296

BƏDƏLBƏYLİ PƏRVİN ƏFLATUN OĞLU

Leksik sinonimlər qeyri-səlis çoxluqlar rolunda 297

БАБАЕВА УЛЬВИЯ РАСИМ КЫЗЫ

К вопросу о слогообразующей функции сонорных согласных в английском языке 300

CƏFƏRZADƏ GÜNAY TƏVƏKGÜL QIZI

Müasir dilçilikdə metod, qrammatika və sintaksis 303

ƏLİYEVƏ LAMİYƏ RASƏT QIZI

Hind–avropa dillərində cins kateqoriyası..... 305

ƏLİYEVƏ RÖYƏ YAVƏR QIZI

Üslubiyyatda oksimaron anlayışı..... 308

ƏSGƏROVA NİGAR RAUF QIZI

Emi Tan yaradıcılığında multikultural dəyərlər yeni dünya modeli kimi..... 310

HƏSƏNOVA NÜŞABƏ HAQVERDİ QIZI

Oskar Uayldın “Dorian Qreyin Portreti” əsərində “over” sözünün işlənməsinə dair 312

HÜSEYNOVA SEVİNC FƏXRƏDDİN QIZI

İdiomların struktur-semantik xüsusiyyətləri..... 314

XANLAROVA AYNURƏ ŞÖHRƏT QIZI

Frazeoloji transformasiyanın aktuallaşması prosesi 317

İBRAHİMOVA SƏLİQƏ VAQİF QIZI

“Kiçik İnsan” obrazı Harold Pinterin əsərlərində..... 319

QURBANOV GÜLNARƏ QORXMAZ QIZI

İngilis dilində dənizçilərin işlətdikləri slənglərin tematik qrupları..... 321

MƏRDANLI HUMAY HÜSEYNBALA QIZI

Fridrix Dürrenmattın “Ədalət” romanında insan və cəmiyyət problemi 323

MİRZƏYEVA SEVİNC MUSTAFA KAMAL QIZI

Azərbaycan və ingilis nağıllarında fonotipik vasitələr (alliterasiya)..... 325

МИРЗОЕВА УЛЬКЕР АДИЛЬ ГЫЗЫ

Числовая приставка «моно-» в терминообразовании в русском, азербайджанском и английском языках 327

NƏSİROV SAMİD AHİR OĞLU

Standart və qeyri-standart fransız dilində yazılı və şifahi dil anlayışları 330

НУРАЛИЕВА САБИНА ГЮЛЬМИРЗА ГЫЗЫ

Оценка с точки зрения ее контекстуальности..... 332

RÜSTƏMZADƏ AYGÜN VAHİD QIZI

Elitar diskursda sosial-iyerarxik qradasiyanın verbal və qeyri-verbal vasitələrlə ifadə mexanizmlərinə dair (lingvokulturoloji aspektdən şərtlənmə kontekstində) 334

SÜLEYMANOVA LEYLA ELXAN QIZI

İngilis media diskursunun xüsusiyyətlərinə dair 336

ŞİRZADOVA LƏTİFƏ VÜQAR QIZI

Sinonim paradigmlərinin mətn yaradıcılığında üslubi rolu..... 338

UMUDOVA MƏHBUBƏ TOFIQ QIZI

Mətn və istorizmlərdə ritorik fiqurların əhəmiyyəti 340

ЯХЪЯЕВА КЯМАЛЯ ЯХЪЯ КЫЗЫ

“Новый Тип Женщины” в произведениях дорис лессинг 342

HÜSEYNOVA AYGÜN MİRZƏXAN QIZI

Konfutsi təliminin XX əsrin əvvəllərində çində təsir gücü Jung Changın “Vəhşi Ququşları” romanı əsasında 344

MUSİQİŞÜNASLIQ VƏ MƏDƏNİYYƏTŞÜNASLIQ BÖLMƏSİ 347

АЛЕКСАНДРИЯ СУЛТАН ФОН БРЮСЕЛЬДОРФФ

Анализ женского певческого голоса во время исполнения азербайджанского мугама с применением магнитно-резонансной томографии (мрт) в режиме реального времени 347

MƏMMƏDOVA RƏNA SULDUZ QIZI

Azərbaycan rəngkarlığı tarixi üslubların yenilənməsi kontekstində..... 349

MƏDƏTOVA GÜLNAZ ORUC QIZI	
Əməkdar rəssam Fərman Qulamovun əsərlərində lirizm.....	351
SADIQOVA İLAHƏ ARTUR QIZI	
İslam ölkələrində ailə və nikah münasibətləri	354
ЮСИФОВА МАРЬЯМ НАСИР ГЫЗЫ	
Элегия для виолончели с фортепиано эльмиры назировой.....	356
MEMARLIQ VƏ İNŞAAT BÖLMƏSİ	359
ƏKBƏRLİ AYTAC SƏDRƏDDİN QIZI	
Orta əsrlərdə Azərbaycan memarlığı	359
CƏFƏROVA MAYA ƏLİ QIZI	
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunun urbanizasiya karkasının struktur analizi	362
MAHMUDOVA CƏMİLƏ ƏLİŞ QIZI	
Tarixi şəhər və məskənlərin qorunmasına aid beynəlxalq və yerli qanunlar və sənədlərin təhlili..	364
ŞÜKÜROVA VÜSALƏ MEHRƏLİ QIZI	
Su hövzələrinin və külək rejiminin abşeron yarımadasının yaşayış tikililərinin xarakterinə təsiri.	367
HACIYEVA ÜLVİYYƏ MUXLİS QIZI	
Betonun qeyri xətti sürüngenlik tənliyinin həlli haqqında	370
İBRAHİMOV ELCAN AKİF OĞLU	
Dəmir-beton konstruksiyalı binalarda “qısa kalon” effekti.....	373
İSMAYILOV ŞİRAZİ AZAD OĞLU	
Qeyri xətti deformasiya nodeli əsasında momentinin təyini	376
BAĞIRZADƏ NATİQ VİLAYƏT OĞLU	
Ağacın sürüngenliyi nəzərə alınmaqla sıxılan sütunun dayanıqlığı	379
МAMEДОВ АНАР ДАВУД ОГЛЫ	
Влияние полимерных добавок на свойства асфальтобетона.....	381
ƏHMƏDLİ NAHİD ZAHİD OĞLU	
Sement daşının quruluşunun modifikasiyası üçün nanoölçülü hissəciklərin alınması	383
MEXANİKA, MAŞINQAYIRMA VƏ METALLURGIYA BÖLMƏSİ.....	386
HACIYEV ANAR BABAQƏDİR OĞLU	
Müasir yeni nəsil balanssızsuz mancanaq dəzgahlarının müqayisəli analizi.....	386
HÜSEYNLİ FƏRİD SABİR OĞLU	
Yüksək təzyiqli su şırnağının kəsici başlığının yeyilməyə davamlılığının analizi.....	388
İSMAYİLOVA ŞƏBNƏM VİDADİ QIZI	
Ofset silindrinin əyintisinin boyanın ötürülməsinə təsiri	391
MƏJLUMOV NİCAT BƏŞİR OĞLU	
Val tipli detallar üçün autocad proqramında makrosların tərtibi.....	393
RƏSULOV QOŞQAR NƏRİMAN OĞLU	
Sürüşmə yastıqları üçün seçilmiş materialların sürünmə–yeyilmə sınaqları	396

MAŞAYEV ŞAHİN MÖVLUD OĞLU

Bişirmə texnologiyalarını seçməklə ovuntu poladlarının struktur və xassələrinin formalaşması xüsusiyyətlərinin tədqiqi 398

QULİYEVA AYŞƏN MAHMUD QIZI

Molibdenli ovuntu poladlarının xassələrinin artırılması üsulları..... 400

ƏZİMOVA LALƏ HACIAGA QIZI

Termiki emal rejiminin optimallaşdırılmasının dəmir filizi girdələrinə təsiri 403

EKOLOGIYA VƏ ENERGETİKA BÖLMƏSİ 406

ABDULLA-ZADA MURAD CHİNGİZ OĞLU

Seismic stratigraphy of the cenozoic succession of Absheron–Balkan sill 406

CAVADOVA AYTAC MURAD QIZI

Bir sıra efir yağlı bitkilərin səmərəli istifadə imkanları 408

ƏLƏSKƏRZADƏ İSMAYIL İBRAHİM OĞLU

Lənkəran-Astara iqtisadi-coğrafi rayonunda çəltikçiliyin ərazi təşkili..... 410

QOCAYEVA AYSEL MÖHRƏDDİN QIZI

Mingəçevir su anbarı ərazisində geoloji və seysmoloji proseslər 413

MURADOV QALİB RAMİZ OĞLU

Aşağı Kür çökəkliyinin Kürvdağ-Neftçala antiklinal zonasında məhsuldar qatın alt horizontlarının neftlilik və qazlılıq perspektivliyinin kompleks qiymətləndirilməsi 415

РЕЗЮМЕ

В статье приводятся цитаты из социально-философского детективного романа швейцарского писателя XX века Фридриха Дюрренматта «Правосудие», анализируются проблемы человечества волнующие писателя и нарушения закона, которые имели место в швейцарской правовой системе в начале XX века, а так же раскрываются детали проведенного в романе «ради науки» эксперимента.

SUMMARY

Many quotes from the socio-philosophical detective novel "Justice" by the twentieth-century Swiss writer Friedrich Durrenmatt have been cited in the article. The author also analyzes the human problems that excited the writer, and the violations of the law in the Swiss legal system in the early twentieth century. The details of the experiment conducted "for the sake of science" are revealed and explained in the novel, as well.

UOT: 811.111.

MİRZƏYEVA SEVİNÇ MUSTAFA KAMAL QIZI

Azərbaycan Dillər Universiteti

AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS NAĞILLARINDA FONOÜSLUBİ VASİTƏLƏR (ALLİTERASIYA)

AÇAR SÖZLƏR: *xalq nağılları, fonetik üslubi vasitələr, alliterasiya, ibtidai nəzm, assonans*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *народные сказки, способы фонетических стилей, аллитерация, первичная поэзия, ассонанс*

KEYWORDS: *folk tales, phonetic stylistic devices, alliteration, primary poetry, assonance*

Azərbaycan və ingilis xalq nağıllarının müqayisəli təhlili bu nağıllarda fonoüslubi vasitələrdən geniş istifadə edildiyini deməyə əsas verir. Genetik bağlılığı olmayan, tipoloji baxımdan da fərqli strukturlara malik olan bu iki dilin qədim mətnlərində belə ümumilik əslində təsadüfi deyildir. Bir çox inkişaf etmiş xalqların dillərində qafiyə sisteminin formalaşması mərhələsinə qədər bədii mətnin harmonikliyi, akustik ahəngi fonoüslubi vasitələrlə təmin edilirdi. Bəşər dilinin inkişafının ilkin dövrlərində akustik uyarlılığın yaradılması üçün məhz sait və samitlərin ahəngindən geniş istifadə olunurdu. Bu baxımdan K.Abdullanın ibtidai poetizmlə bağlı fikirləri maraq doğurur: „*Haqqında söhbət gedən dövrdə ibtidai (ilkin) poetizmdən danışa biliriksə, mifoloji mətnin poetik yasaqlarından da danışa bilərik. ... Məsələn, qafiyə əvəzinə alliterasiya, ritm əvəzinə aritmiya, harmoniya əvəzinə disharmoniya və s. ...*”. Göründüyü kimi, müəllif “Kitabi-dədə Qorqud” eposunun poetizmini təmin edən vasitələrə istinadən ibtidai poeziyanın müəyyən mənadə “qafiyə yasağı”ndan çıxış etdiyini və bu yasağın yaratdığı boşluğun yerinin alliterasiya – samit təkrarı ilə doldurulduğunu qeyd edir. Bu fikir dolayısı ilə alliterasiya və assonansa ibtidai nəzm vasitəsi kimi baxan bir çox tədqiqatçıların (V.M.Jirmunski, A.M.Şerbak, V.Q.Rodionov və b.) yanaşması ilə həmrəylik nümayiş etdirir. Bu mənadə erkən mərhələyə aid folklor nümunələrində mətnin daxili ahəngdarlığını təmin edən və bununla da ibtidai nəzmdə “qafiyə” funksiyası yerinə yetirən alliterasiya və assonans kimi fonoüslubi vasitələrin qədim folklor nümunələri üçün xarakterik olması məntiqlidir. Məlum olduğu kimi, ritmik, ahəngdar söz və səslər ibtidai nəzm nümunələrinin, əmək nəğmələrinin, mahnıların, bayatı və holavarların yaranmasında mühüm rol oynamışdır. İstər ingilis, istərsə də Azərbaycan xalq nağıllarının əksəriyyətindəki kiçik şeir parçalarında daxili qafiyəni təmin edən və ya onların ahəngdarlığına xidmət edən samit və sait təkrarına geniş yer verilir. Müq et.: *azərb. Balaqı sarqı, Süməyü qarqı, Dabanı çatdaq, Baldırı batdaq; ing. Sits below, and I sing above; Stick, stock, stone dead.*

Xalq nağılları, hətta onlardan bəzilərinin yeni dövrdə toplanıb nəşr edilməsinə baxmayaraq, dilin erkən mərhələsinə aid xüsusiyyətləri ən dolğun şəkildə mühafizə edən şifahi mənbə kimi dəyərləndirilir. Məsələn, C.Cakobsun tərtibi və redaktəsilə nəşr olunmuş ingilis nağılları toplusu XIX əsrin sonlarına aid olsa da, bu nağılların mətnləri bir çox linqvistik xüsusiyyətlərinə görə ingilis dilinin daha erkən mərhələsinə aid edilir. Bunu sübut edən faktlar arasında həmin nağılların mətnində ingilis dilinin məhz erkən mərhələsi üçün xarakterik və aktual olan fonetik üslubi vasitələrin yüksək çəkiyə malik olması faktını xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Diaxronik aspektdə araşdırmalar aparmış bir çox germanistlərin ümumi rəyinə görə, ingilis poetik ənənəsində mühüm yer tutan alliterasiya bu fonouslubi vasitənin anqlo-saks şeiri üçün xarakterik olmasından qaynaqlanır. Başqa sözlə desək, qafiyə sisteminin hələ normalaşmadığı dövrdə anqlosaks şeirinin poetik mətnyaratma funksiyasını məhz alliterasiya yerinə yetirmişdir. Bu zaman "alliterasiya nəinki mətnyaradıcı vasitə, alət kimi çıxış etmiş, eləcə də kompozisiya üsulu kimi şeir "təşkilatlandırma" funksiyasını icra etmişdir. Bu mənada ingilis xalq nağıllarında mətni formalaşdıran fonouslubi vasitələr arasında ön plana məhz alliterasiyanın çıxması heç də təsadüfi deyildir. Həmin nağıllarda alliterasiyanın ən fərqli növlərindən istifadə olunmuşdur:

1) təksamitli alliterasiya: *Here lies Tom Thumb, King Arthur's knight, Who died by a spider's cruel bite;*

2) bir neçə samitli alliterasiya: *And still she sat, and still she reeled, and still she wished for company. In came a pair of small small legs, and sat down on the broad broad soles. Be bold, be bold, but not too bold, lest that your heart's blood should run cold.*

Sonuncu nümunədə **b** samiti anlautda alliterasiya vasitəsi kimi çıxış etdiyi halda, **d** samiti auslautda həm alliterasiyaya, həm də daxili qafiyəyə "xidmət" edir.

İngilis nağıllarında alliterasiyanın daha mürəkkəb növləri müşahidə edilir. Məsələn, eyni samit səs şeir parçasının müxtəlif yerlərində təkrarlanır: *An oak-leaf hat he had for his crown; His shirt of web by spiders spun; With jacket wove of thistle's down; Histrowers were of feathers done. His stockings, of apple-rind, they tie, with eyelash from his mother's eye; His shoes were made of mouse's skin, Tann'd with the downy hair within."*

Azərbaycan nağıllarında alliterasiyanın qarışıq növünə də təsadüf edilir: *İman satar, Yolda yatar; Darqa qarı, Yorqa qarı*. Burada bir neçə samit səsin anlaut, inlaut və auslautda təkrarı ilə samit ahəngi formalaşdırılmışdır.

Beləliklə, həm Azərbaycan, həm də ingilis xalq nağıllarının dilində alliterasiya başlıca fonouslubi vasitə kimi geniş çeşiddə istifadə edilmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Abdulla, K. Mifoloji dansöküləndə baş verənlər (poetik enerji partlayışından əvvəl). "Kitabi-dədə Qorqud dastanının poetikasına giriş", – 2016
<http://www.anl.az/download/megale/525/2016/sentyabr/504615.htm>
2. Babazadə, B. Ədəbiyyatda lirik növ. Dərs vəsaiti. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, – 2008., – s. 178
3. Банина, Н.В., Основы теории и практики стилистики английского языка: учебник / Н.В. Банина, М.В. Мельничук, В.М. Осипова. – М.: Финансовый университет, – 2017. – с. 136 URL: http://elibrary.ru/book/Banina_60730.pdf/download/Banina_60730.pdf
4. English Fairy Tales, – 1890, Editor: Joseph Jacobs, Release Date: February, 2005 [EBook #7439], Last Updated: March 9, 2018 <https://www.gutenberg.org/files/7439/7439-h/7439-h.htm>

РЕЗЮМЕ

В статье рассказывается о том, как впервые в языкознании исследуются способы фоностиля, приводится сравнительный анализ аллитерации, как интересный спектр лингвистических особенностей Азербайджанских и английских сказок. Здесь используется общий языковой материал данных языков. Так приходим к выводу, что формирование фольклорного мышления обоих народов в стадии раннего языкового мышления, формат первичной поэзии проявлялся как повтор гласных и согласных в аллитерации и ассонансе. В рамках этой статьи можно сделать вывод, что, наблюдая за многочисленными образцами в текстах народных сказок этих языков используется отличительные разновидности аллитерации.

SUMMARY

For the first time in Azerbaijani linguistics, the study examines the phenomenon of alliteration, one of the phono— style means of Azerbaijani and English folk tales. It is established that in the early stages of the formation of the folklore thought of these peoples, alliteration and assonance were characteristic of primitive poetry, and the most various types of alliteration were used in the poetic pieces of fairy tales.

МИРЗОЕВА УЛЬКЕР АДиль ГЫЗЫ

Бакинский славянский университет

ЧИСЛОВАЯ ПРИСТАВКА «МОНО—» В ТЕРМИНООБРАЗОВАНИИ В РУССКОМ, АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *числовая приставка, моно—, термины, русский, азербайджанский, английский, языки*

AÇAR SÖZLƏR: *say bildirən prefiks, mono—, terminlər, rus, azərbaycan, ingilis, dillər*

KEYWORDS: *numeral prefix, mono—, terms, Russian, Azerbaijani, English, languages*

Как известно, в современной лингвистике все большее внимание уделяется лингвистическому анализу терминологической лексики различных областей науки. Термины выражают различные специальные наименования, которые, в свою очередь, формируют терминосистемы, и каждая из которых обозначает систему понятий отдельных наук, научных направлений, реалии разных областей знаний. По мнению С.В. Гринева, термин «это номинативная специальная лексическая единица (слово или словосочетание) специального языка, принимаемая для точного наименования специальных понятий».

Числовая приставка «моно—/mono—/mono—» — словообразующий элемент, означающий «один, единственный», образованный из греческого слова *monos*, восходящий к протоиндоевропейскому корню «*men*» (маленький, изолированный). Приставка «моно—/mono—/mon—» используется для обозначения изолированного типа одного из предметов, явлений и понятий. В настоящей статье проводится анализ различных групп специальных терминов с компонентом «моно—/mono—/mono—» в русском, азербайджанском и английском языках.

Рассмотрим конкретные примеры:

1. медицинские термины: *мономания/monomania/monoterapiya* (вид психической болезни); *моноцит/monocyte/monosid* (крупный зрелый одноядерный лейкоцит); *моноклеоз/mononucleosis/mononukleoz* (вирусное заболевание); *монотерапия/monotherapy/monoterapiya* (лечение одним препаратом);